

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

KAFEDRA: “CİNAYƏT PROSESİ”

Əyani təhsil

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 8/2. “Prosessual məcburiyyət tədbirləri”.

TƏRTİB ETDİ: «Cinayət prosesi» kafedrasının
rəisi, polis polkovniki

Səyyad Ağayev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunub və təsdiq edilmişdir.
Protokol № _____ “ _____ ” _____ 2021-cı il.

B A K I - 2021

MÖVZU № 8/2. «Prosessual məcburiyyət tədbirləri»

P L A N :

GİR İŞ:

1. Qətimkan tədbirlərinin tətbiqi əsasları və qaydası.

2. Qətimkan tədbirlərindən şikayət verilməsi. Qətimkan tədbirlərinin

dəyişdirilməsi, ləğvi və ya onlara xitam verilməsi.

3. Cinayət prosesində tətbiq edilən digər prosessual məcburiyyət tədbirlərinin anlayışı və əhəmiyyəti.

3.1. cinayət prosesində məcburi gətirilmənin anlayışı və tətbiqi.

NƏTİCƏ:

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 12 noyabr 1995-ci il. mad. 28, 32, 67.
2. Azərbaycan Respublikasının CPM-si. Bakı, 2021-ci il. 154-175 və 176-178-ci mad.
3. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin Kommentariyası. Bakı, 2007.
4. Azərbaycan Respublikasının Polis haqqında Qanunu. Bakı şəhəri, 28 oktyabr 1999-cu il. Maddələr: 21, 22, 23.
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il tarixli “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında” Fərmanı.
6. Mirağa Cəfərquliyev. “Cinayət prosesi”. Dərslik. Bakı - 2007.
7. C.H.Mövsümov. “Cinayət prosesi”. Dərslik. Bakı, 1989-cu il. səh. 118-127.

8. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018
9. Firuzə Abbasova "Cinayət prosesi" Dərslik. Ümumi hissə. Bakı 2021 "Zərdabi LTD" MMC, 2012, 416 s.
10. Cinayət prosesi. Məsələlər Toplusu N.Əliyev, S.Ağayev, A. Mikayılov, İ.Eyyubov, V. Qasımov, Bakı: Mütərcim, 2014-216 səh.
- 11.

G İ R İ Ş

Mühazirədə qətimkan tədbirlərinin müvafiq təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə tərəfindən tətbiqi əsasları, prosessual qaydası və tətbiqi xüsusiyyətləri ilə bağlı məsələlərə aydınlıq gətirilir, qətimkan tədbirləri seçilərkən nəzərə alınan hallar barədə ətraflı məlumat verilir.

Qətimkan tədbirləri seçilərkən şəxsin törətdiyi cinayət və ilkin sübutlara istinad edilməsinin ümumi qaydaları barədə ətraflı məlumat verilməklə yanaşı, bəzi hallarda müdafiə tərəfinin vəsatəti əsasında qətimkan tədbirlərinin seçilməsinin xüsusiyyətlərinə də toxunulur.

Cinayət prosesində digər prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinə dair fikirlərlə yanaşı, istintaq hərəkətlərinin məcburi aparılması hüququ barədə müzakirələrə geniş yer ayrılmışdır.

Mühazirə mövzusunun əsas məzmununu əsasən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsdiq edilmiş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə əlaqədar məsələlər təşkil edir. Bunun üçün də biz vətəndaşların hansı hallarda və prosessual qaydada hüquqlarının məhdudlaşdırılmasını yaxşı bilməli və onlara cinayətkarlıqla mübarizə təcrübəsində daim riayət etməliyik.

SUAL 1. Qətimkan tədbirlərinin tətbiqi əsasları və qaydası.

Azərbaycan Respublikası CPM-in 156-cı maddəsinə müvafiq olaraq qətimkan tədbirləri təhqiqatçının, müstətiqin, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin qərarına əsasən seçilir. Qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərarda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin törətdiyi cinayət və ilkin sübutlara istinad edilməklə qətimkan tədbirinin seçilməsi zəruriliyinin əsasları göstərilməlidir.

Həbs və vəzifədən kənarlaşdırma müstətiqin vəsatəti əsasında və ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı, habelə cinayət işinə baxan məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə və yalnız məhkəmənin qərarına əsasən seçilə bilər. Ev dustaqlığı və ya girov həbsin əvəzinə **müdafiə tərəfinin vəsatəti** üzrə məhkəmə tərəfindən seçilə bilər.

Cinayət prosesni həyata keçirən orqan qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə qərarı şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə (axtarışda olan şəxs istisna edilməklə) dərhal elan edir və qərarın surətini ona təqdim edir.

Cinayət işi üzrə icraata xitam verdiyi hallarda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində seçilmiş qətimkan tədbirləri xitam olunur.

Cinayət-prosessual qanunvericilik qətimkan tədbirlərinin seçilməsinin aşağıdakı şərtlərini müəyyən etmişdir:

1) qətimkan tədbiri cinayət işi başlandıqdan, məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat açıldıqdan və ya xüsusi ittiham qaydasında şikayətin öz icraatına qəbul edilməsi və məhkəmə baxışının təyin edilməsi barədə məhkəmənin qərarı çıxarıldıqdan sonra seçilə bilər;

2) qətimkan tədbirləri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanunazidd davranışının qarşısını almaq və hökmün icrasını təmin etmək **məqsədilə** cinayət təqibi üzrə toplanmış materiallar əsasında seçilə bilər;

3) qətimkan tədbirləri yalnız o hada seçilir ki, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müvafiq cinayət əməlini törətməsini ilkin olaraq güman etmək üçün kifayət qədər əsaslar olsun;

4) qətimkan tədbirləri **yalnız** şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində seçilə bilər.

Cinayət-prosessual qanunvericilik qətimkan tədbirinin seçilməsini və qətimkan tədbirinin tətbiqini fərqləndirmişdir. **Qətimkan tədbirinin seçilməsi dedikdə**, konkret şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsi barəsində konkret qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsinə dair qərarın çıxarılması başa düşülür.

Qətimkan tədbirinin tətbiqi dedikdə – konkret şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin onun barəsində seçilmiş qətimkan tədbirinin nəzərdə tutduğu prosesual məcburiyyətə məruz qalması başa düşülür ki, bu da müvafiq qətimkan tədbiri ləğv edilənə və ya dəyişdirilənə, yaxud onun tətbiqinə xitam verilənədək davam edir.

Qətimkan tədbirlərinin tətbiqi əsasları aşağıdakılardır (CPM-in 155.1-ci mad):

- 1.cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizlənmək;
- 2.cinayət prosesində iştirak edən şəxslərə qanunsuz təsir göstərməklə, cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edən materialları

gizlətməklə və ya saxtalaşdırmaqla ibtidai istintaqın və ya məhkəmə baxışının normal gedişinə mane olmaq;

3.cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli yenidən törətmək və ya cəmiyyət üçün təhlükə törətmək;

4.cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışlarına üzürlü səbəblər olmadan gəlməmək və ya digər yolla cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməkdən boyun qaçırmaq;

5.məhkəmə hökmünün icra edilməsinə maneə törətmək.

CPM-in 156.1-ci maddəsinə əsasən, qətimkan tədbirinin seçilməsi cinayət prosesini həyata keçirən vəzifəli şəxslərin və ya məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə mümkündür. Belə qərarı aşağıdakı **subyektlər** qəbul edə bilər:

- 1) təhqiqatçı;
- 2) müstəntiq;
- 3) ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror;
- 4) məhkəmə.

Təhqiqatçı və **müstəntiq** yalnız öz icraatında olan iş üzrə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində qətimkan tədbiri seçmək barədə qərar çıxara bilər.

Təhqiqat orqanının rəhbəri yalnız təhqiqatçı funksiyasını yerinə yetirərkən icraatında olan iş üzrə qətimkan tədbiri seçə bilər.

İstintaq şöbəsinin rəisi də yalnız müstəntiq funksiyasını həyata keçirərkən icraatında olan iş üzrə qətimkan tədbiri seçə bilər.

Qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında təhqiqatçının və ya müstəntiqin çıxardığı qərarın hər hansı bir şəxs tərəfindən əlavə olaraq təsdiq edilməsinə heç bir ehtiyac yoxdur.

İbtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror ibtidai araşdırılmasına nəzarət etdiyi bütün işlər üzrə qətimkan

tədbirinin seçilməsi haqqında qərar çıxara bilər və ya belə qərarın çıxarılması barədə müstəntiq və ya təhqiqatçıya icrası məcburi olan göstəriş verə bilər (CPM-in 84-cü mad).

Məhkəmə öz icraatında olan cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə təqsirləndirilən şəxs barəsində qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar çıxara bilər. Bundan başqa, cinayət təqibi üzrə icraatın hansı mərhələdə olmasından asılı olmayaraq, həbs və ona alternativ qətimkan tədbirləri, habelə vəzifədən kənarlaşdırma qətimkan tədbiri yalnız məhkəmənin qərarı ilə tətbiq edilə bilər.

Qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar məhkəməyədək icraat mərhələsində hər bir halda ayrıca sənəd formasında, məhkəmədə icraat zamanı isə həm ayrıca sənəd formasında, həm də məhkəmənin əsas qərarının tərkib hissəsi kimi çıxarıla bilər.

Qətimkan tədbirləri seçilərkən və onlardan hansının konkret şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə tətbiqi həll edilərkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır (CPM-in 155.2-ci mad):

1. şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə isinad edilən əməlin ağırlığı, xarakteri və törədilmə şəraiti;
2. şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyəti, yaşı və səhhəti, məşğuliyyət növü, ailə, maddi və sosial vəziyyəti, o cümlədən himayəsində şəxslərin və daimi yaşayış yerinin olması;
3. əvvəllər cinayət törətməsi, qətimkan tədbirini seçilməsi və digər əhəmiyyətli hallar.

Qətimkan tədbirinin seçilməsinə dair qərar üç hissədən ibarətdir.

Qərarın **giriş hissəsində** bu qərarın çıxarıldığı yer və vaxt (il, ay, gün), onu çıxaran şəxsin soyadı və adı (rütbəsi, vəzifəsi), barəsində

qətimkan tədbiri seçilən təqsirləndirilən və ya şübhəli şəxs haqqında məlumatlar (soyadı, adı, atasının adı, doğulduğu tarix, yaşayış yeri, iş yeri, vəzifəsi, peşəsi və zərurət olduqda digər məlumatlar). Qərarın **təsviri-əsaslandırıcı hissəsində** - şəxsin şübhələndiyi və təqsirləndirildiyi cinayət əməli barədə qısa məlumat verilir, qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsini zəruri edən hal əsaslandırılır (CPM-in 155.1-ci mad. göstərilmiş hallardan birinə və ya bir neçəsinə istinad edilməklə), habelə bunun tətbiqi məqsədi göstərilir.

Qərarın bu hissəsində məhz bu (cinayət prosesini həyata keçirən orqanın seçdiyi) qətimkan tədbirinin seçilməli olduğu mövcud materiallara istinad edilməklə inandırıcı surətdə əsaslandırılmalıdır. Əks olunan bütün məlumatları ətraflı göstərməlidir.

Lakin həmin vəsatətdə barəsində həbs növündə qətimkan tədbirinin seçilməsi xahiş olunan şəxsin şəxsiyyəti və ailə vəziyyəti haqqında daha geniş məlumat verilməli, o cümlədən onun himayəsində yetkinlik yaşına çatmayan və əmək qabiliyyəti olmayan şəxslərin olub-olmaması, habelə həbsdən sonra onun baxımsız qala biləcək əmlakının olub-olmaması barədə məlumat göstərilməlidir. Bundan başqa, vəsatətdə təqsirləndirilən şəxs barəsində nəyə görə məhz həbs növündə qətimkan tədbirinin seçilməli olduğunun zəruriliyi əsaslandırılmalı, habelə həbsin müddəti də göstərilməlidir. Həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında vəsatətə zəruri sənədlər (təqsirləndirilən şəxsin ailə vəziyyəti, yaşı, səhhiyyəti haqqında arayışlar, onun şübhəli şəxs qismində tutulması protokolu, toxunulmazlıq hüququ olan şəxsin belə toxunulmazlıqdan məhrum edilməsi haqqında qərarın surəti və s.) əlavə edilməlidir.

Ümumiyyətlə, müstəntiq həmin vəsatətlə birlikdə cinayət işi üzrə toplanmış materialları da məhkəməyə təqdim etsə daha yaxşı olar.

Qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar qəbul edildikdən (məhkəmənin qərarı elan edildikdən) sonra qüvvəyə minir və icraya

yönəldilir. Bu qərar dərhal barəsində qətimkan tədbiri seçilmiş şəxsə elan edilməli və qərarın surəti həmin şəxsə təqdim olunur.

Qərarın **nəticəvi hissəsində** şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində məhz hansı qətimkan tədbirinin seçilməsi və qərarın icrası ilə bağlı zəruri məsələlər (məs, qərarın icrasının kimə tapşırılması, qətimkan tədbirinin müddəti və s.) göstərilir. Seçilmiş qətimkan tədbirinin xarakterindən asılı olaraq, qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar **başqa məsələlər də** (məs, şəxsi zəmin qismində öhdəlik götürmək istəyən şəxslər barədə məlumatlar, nəzarəti altına yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin verildiyi şəxs haqqında məlumat və s.) öz əksini tapacaqdır.

Məhkəməyədək icraat gedişində həbs və vəzifədən kənarlaşdırma növündə qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar **müstəntiqin** (vəzifədən kənarlaşdırma həm də **təhqiqatçının**) **vəsətəti** və həmin vəsatət ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən müdafiə edildikdə onun **təqdimatı** əsasında **məhkəmə nəzarəti həyata keçirən məhkəmə** tərəfindən çıxarılır.

Məhkəmədə icraat zamanı qətimkan tədbirinin (o cümlədən, həbs və ona alternativ olan qətimkan tədbirlərinin, habelə vəzifədən kənarlaşdırmanın) seçilməsi haqqında qərarı məhkəmə öz təşəbbüsü ilə və ya proses iştirakçılarının vəsatəti əsasında qəbul edir.

Qərarın şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə elan edilməsi və onun surətinin ona təqdim edilməsi barədə qərar xüsusi qeyd edilir və həmin qeyd şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin imzası ilə təsdiq edilir. Qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar axtarışda olan şəxsə onun aşkar edilərək tutulmasından sonra elan edilir.

Qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə elan edilərkən seçilmiş qətimkan tədbirinin mahiyyəti, habelə bu qərardan şikayət vermə qaydası ona izah edilir.

Qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında təhqiqatçının, müstətiqin və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun qərarından CPM-in 122-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada şikayət verilə bilər. **Təhqiqatçının və müstətiqin qərarından ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora və ya məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun qərarından isə yuxarı prokurora və ya məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə şikayət verilə bilər.** Qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmənin qərarından CPM-in 452-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada **apellyasiya şikayəti və ya protesti** verilə bilər.

SUAL 2. Qətimkan tədbirlərindən şikayət verilməsi. Qətimkan tədbirlərinin dəyişdirilməsi, ləğvi və ya onlara xitam verilməsi.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onun müdafiəçisi və qanuni nümayəndəsi, cinayət prosesinin digər maraqlı iştirakçıları cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya dəyişdirilməsi barədə qərarından ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror, yaxud məhkəməyə şikayət edə bilər.

Məhkəməyədək icraat zamanı hallar olmaqla, qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarından apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilə bilməz.

Qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya dəyişdirilməsi haqqında cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarından şikayət verilə bilər. Lakin cinayət prosesinin mərhələsindən və bu qərarın hansı orqan tərəfindən çıxarılmasından asılı olaraq şikayətin verilməsinin qaydası müxtəlif olacaqdır. Qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya dəyişdirilməsi haqqında təhqiqatçının və müstətiqin qərarından CPM-nin 122-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora və ya CPM-nin 449-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada məhkəməyə şikayət verilə bilər. Bu zaman şikayətin hansı orqana verilməsini şikayətçi öz mülahizəsinə əsasən müəyyən edəcəkdir. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun ona verilmiş şikayət üzrə qəbul etdiyi qərardan CPM-in 449-cu maddəsində müəyyən edilmiş qaydada məhkəməyə şikayət verilə bilər.

CPM-in 449-cu maddəsinə əsasən məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın aşağıdakı şəxslərinin prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından şikayət verilə bilər:

- 1) təhqiqatçının (onun səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxs);
- 2) tutulmanı və ya tutulan şəxsin həbsdə saxlanılma yerlərində saxlanılmasını həyata keçirən şəxs;
- 3) əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən şəxs;
- 4) müstətiqin;
- 5) ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından aşağıdakı şəxslər şikayət vermək hüququna malikdirlər:

- təqsirləndirilən (şübhəli) şəxs və onun müdafiəçisi;

- zərər çəkmiş şəxs və onun qanuni nümayəndəsi;
- qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər.

Tutulan şəxsin həbsdə saxlanılma yerlərində saxlanılmasını həyata keçirən şəxs dedikdə, təhqiqat orqanlarının (əsasən polis orqanlarının) müvəqqəti saxlama yerlərinin rəhbərləri və başqa səlahiyyətli əməkdaşları başa düşülməlidir. Barəsində həbs qismində qətimkan tədbiri seçilmiş təqsirləndirilən şəxsin saxlandığı **istintaq təcridxanalarının rəhbərlərinin və başqa səlahiyyətli əməkdaşlarının** hərəkət və qərarlarından da şikayət verilə bilər.

Məhkəməyədək icraat zamanı həbs və ona alternativ qətimkan tədbirlərinin, habelə vəzifədən kənarlaşdırma növündə qətimkan tədbirinin seçilməsi, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə həmin qətimkan tədbirlərindən hər hansı birinin seçilməsindən imtina edilməsi barəsində məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmənin qərarından CPM-in 452-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada apellyasiya şikayəti və ya protesti verilə bilər. Bu zaman apellyasiya instansiya məhkəməsi həmin şikayət və ya protest üzrə qərarı sonuncu instansiyadır.

Qətimkan tədbiri ilə bağlı qərarlardan şikayət vermək hüququ olan şəxslərin dairəsi CPM-in şərh edilən maddəsində dəqiq müəyyən edilməmişdir. Həmin şəxslərin dairəsi qətimkan tədbirinin növündən və qətimkan tədbiri ilə bağlı qərarın cinayət prosesinin hansı mərhələsində qəbul edilməsindən asılı olacaqdır.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, onun qanuni nümayəndəsi və müdafiəçisi, zərər çəkmiş şəxs, onun qanuni nümayəndəsi və nümayəndəsi, habelə zərər çəkmiş şəxsin hüquqi varisi cinayət prosesinin istənilən mərhələsində (məhkəmədə icraat mərhələsində şikayət vermə

imkanı nəzərə alınmaqla), istənilən qətimkan tədbiri ilə bağlı qərardan şikayət verə bilər.

İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmənin qətimkan tədbiri ilə bağlı qərarından CPM-in 452-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada apellyasiya protesti verə bilər.

Qətimkan tədbirinin müvafiq növləri ilə bağlı qərarlardan girov qoymuş kənar şəxs (girov qətimkan tədbiri ilə əlaqədar), şəxsi zəmin (şəxsi zəminliklə bağlı), zəmin təşkilatın və ya başqa səlahiyyətli nümayəndəsi (təşkilatın zəminliyi ilə bağlı), yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin üzərində nəzarəti həyata keçirən şəxs (nəzarət altına vermə ilə əlaqədar) şikayət verə bilərlər. Lakin bu şəxslər qətimkan tədbiri ilə bağlı qərardan yalnız həmin qərar onların şəxsi mənafeələrinə toxunduğu halda şikayət verə bilərlər. Bu şəxslər, barəsində qətimkan tədbiri seçilmiş şəxsin mənafeyi naminə həmin qərarlardan şikayət verə bilməzlər.

Qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi, ləğvi və ya ona xitam verilməsi.

Azərbaycan Respublikasının CPM-in 175-ci maddəsinə əsasən qətimkan tədbiri cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən öz səlahiyyəti daxilində, bunun zəruriliyi sübutlarla təsdiq olunduqda daha ciddi qətimkan tədbiri ilə cinayət işi üzrə icraatın gedişində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin lazımi qaydada davranışının və hökmün icrasının təmin edilməsinə nail olmaq mümkün olduğu halda isə daha yüngül qətimkan tədbiri ilə əvəz edilə bilər.

Qətimkan tədbirinin tətbiqinə zərurət aradan qalxdıqda cinayət prosesini həyata keçirən orqan öz səlahiyyəti daxilində onu ləğv edir

Məhkəmənin həbs, ev dustaqlığı və ya girov qismində seçdiyi qətimkan tədbiri yalnız məhkəmə tərəfindən dəyişdirilə və ya ləğv oluna

bilər. Bu Məcəllənin 157.8, 163.6 və 164.11-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda məhkəmə tərəfindən seçilmiş həbs, ev dustaqlığı və girov qətimkan tədbirinin tətbiqinə müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror xitam verə bilər.

Həbs qismində qətimkan tədbirini ləğv edən və ya dəyişdirən, habelə tətbiqinə xitam verən cinayət prosesini həyata keçirən orqan həbsdə saxlanılma yeri müdiriyyətinin rəhbərinə bu barədə həmin gün məlumat verir və müvafiq qərarın surətini ona göndərir.

Müvafiq qətimkan tədbiri onun ləğvindən, dəyişdirilməsindən, habelə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin barəsində cinayət təqibinə xitam verildikdən və ya məhkuma təyin edilən cəza icraya yönəldikdən sonra qüvvədən düşmüş sayılır.

Cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə icraat gedişində **qətimkan tədbirinin tətbiqini zəruri etmiş əsaslar** bu və ya digər səbəblərdən **dəyişə bilər**. Belə dəyişmə həm müsbət mənada, həm də mənfi mənada ola bilər. Digər tərəfdən, cinayət təqibi üzrə icraat gedişində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin töərttdiyi əməlin tövsifinin dəyişməsi, ona qarşı irəli sürülmüş ittihamın dəyişməsi, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin səhhətinin pisləşməsi, bəzi növ qətimkan tədbirlərinin (şəxsi zəminlik, təşkilatın zəminliyi və s.) icrasını həyata keçirməli olan şəxslərin öz vəzifələrini lazımınca yerinə yetirməməsi, cinayət təqibini istisna edən və ya cinayət təqibi üzrə icraatın dayandırılmasına səbəb olan halların aşkar edilməsi və başqa bu kimi hallar qətimkan tədbirinin **tətbiqi əsaslarının dəyişməsinə** səbəb ola bilər.

Başqa sözlə, qətimkan tədbirinin tətbiqinin həm **faktiki əsaslarının**, həm də **hüquqi əsaslarının** dəyişməsi, habelə **qətimkan tədbirinin tətbiqinə ehtiyacın qalmaması**, yaxud qətimkan tədbirinin **məqsədlərinə**

nail olunması qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsinə, ləğv edilməsinə və ya onun tətbiqinə xitam verilməsinə səbəb ola bilər.

- 1) qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsinə;
- 2) qətimkan tədbirinin ləğvinə;
- 3) qətimkan tədbirinin tətbiqinə xitam verilməsinə.

Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, birinci ilk nəticə baş verdikdə də əslində qətimkan tədbirinin, ikinci halda isə ümumilikdə qətimkan tədbirinin) tətbiqinə xitam veriləcəkdir. Lakin qətimkan tədbirinin tətbiqinə bir sıra başqa hallarda da (məsələn, cinayət təqbinə (cinayət işi üzrə icraata) xitam verildikdə, məhkəmənin yekun qərarının çıxarılması ilə) xitam veriləcəkdir.

Qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi dedikdə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində tətbiq edilən qətimkan tədbirinin cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarı ilə başqa qətimkan tədbiri ilə əvəz edilməsi başa düşülür.

Qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi tətbiq edilən qətimkan tədbirinin **daha ciddi** qətimkan tədbiri və ya **daha yüngül** qətimkan tədbiri ilə əvəz edilməsi yolu ilə ola bilər (qətimkan tədbirlərinin **ciddiliyinə görə ardıcılığı** barədə CPM-in 154-cü maddəsinin şərhinə bax).

Qətimkan tədbiri o halda **daha ciddi qətimkan tədbiri ilə əvəz ediləcəkdir** ki, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs əvvəlki qətimkan tədbirinin şərtlərini pozsun və ya CPM-in 155.1.1 – 155.1.5-ci maddələrində göstərilmiş hərəkətlərdən hər hansı birinə yol versin, yaxud hər hansı bir səbəbdən mövcud qətimkan tədbirinin tətbiqi ilə CPM-in 154.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məqsədlərə nail olunması mümkün olmasın.

Qətimkan tədbirinin **daha yüngül qətimkan tədbiri ilə əvəz edilməsi** o halda olacaqdır ki, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin lazımi qaydada davranması, yaxud qətimkan tədbirinin tətbiqi əsaslarının bu və ya başqa səbəbdən dəyişməsi mövcud qətimkan tədbirinin tətbiqinə heç bir

zərurət olmadığı və onun daha yüngül qətimkan tədbiri ilə əvəz edilməli olduğunu təsdiqləsin.

Qətimkan tədbirinin ləğv edilməsi dedikdə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs barəsində əvvəllər tətbiq edilən qətimkan tədbirinin cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarı ilə başqa qətimkan tədbiri ilə əvəz edilmədən tam ləğv edilməsi başa düşülməlidir. Bundan sonra şəxs barəsində, ümumiyyətlə, heç bir qətimkan tədbiri mövcud olmur.

Qətimkan tədbirinin ləğv edilməsi haqqında qərar o halda çıxarıla bilər ki, qətimkan tədbirinin tətbiqinin hüquqi və faktiki əsaslarının bu və ya digər səbəbdən dəyişməsi nəticəsində hər hansı bir qətimkan tədbirinin tətbiqinə heç bir zərurət qalmasın. Başqa sözlə, şəxsin CPM-in 155.1.1 – 155.1.5-ci maddələrində göstərilmiş hərəkətlərdən hər hansı birini edəcəyini güman etməyə heç bir əsas olmadıqda qətimkan tədbiri ləğv ediləcəkdir.

Qətimkan tədbirinin tətbiqinə xitam verilməsi dedikdə, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın hər hansı qərarından sonra qətimkan tədbirinin **qüvvədən düşməsi** və onun **tətbiq edilməməsi** başa düşülür. Cinayət təqibinə (cinayət işi üzrə icraata) xitam verilməsi haqqında və qətimkan tədbirinin ləğv edilməsi haqqında qərar, ümumiyyətlə, qətimkan tədbirinin tətbiqinə xitam verilməsinə, qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi haqqında qərar isə əvvəlki qətimkan tədbirini tətbiqinə xitam verilməsinə səbəb olur.

Qətimkan tədbirinin tətbiqinə, həmçinin məhkəmənin ittiham hökmünün və ya digər yekun qərarının icraya yönəldilməsi ilə də xitam verilir.

Məhkəmənin hökmünün və ya digər yekun qərarının çıxarılması zamanı qətimkan tədbiri haqqında məsələnin həlli barədə CPM-in 353-cü maddəsinin şərhinə bax.

Qətimkan tədbiri **cinayət prosesinin istənilən mərhələsində** dəyişdirilə, ləğv edilə və ya onun tətbiqinə xitam verilə bilər. Lakin bu zaman cinayət prosesini həyata keçirən orqan hər bir qətimkan tədbirinin tətbiqi qaydasını və əsaslarını, habelə ayrı-ayrı qətimkan tədbirlərinin şərtlərini mütləq nəzərə almalıdır.

Sual 3. Cinayət prosesində tətbiq edilən *digər* prosesual məcburiyyət tədbirlərinin anlayışı və əhəmiyyəti.

Prosesual hərəkətlərin aparılması üçün tətbiq olunan məcburiyyət tədbirləri Azərbaycan Respublikası CPM-in 176-cı maddəsində öz əksini tapmışdır.

CPM-nin 147 və 154-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş prosesual məcburiyyət tədbirlərindən başqa cinayət prosesini həyata keçirən orqan sübutların əldə edilməsinə mane olan halları müəyyən etdikdə prosesual hərəkətlərin aparılması üçün *digər məcburiyyət tədbirləri* tətbiq edə bilər. Bu Məcəllənin 444.1.4 və 442.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda prosesual məcburiyyət tədbirləri məhkəmənin qərarı əsasında tətbiq olunur.

Cinayət-prosesual qanunvericilik prosesual məcburiyyət tədbirlərinin üç qrupunu fərqləndirmişdir: 1) tutulma (CPM-in 147-ci maddəsi); 2) qətimkan tədbirləri (CPM-in 154-cü maddəsi); 3) digər prosesual məcburiyyət tədbirləri. Bu zaman birinci iki qrupa daxil olan prosesual məcburiyyət tədbirlərinin növləri və tətbiqi qaydaları dəqiq göstərilə də, **digər prosesual məcburiyyət tədbirlərinin** dəqiq siyahısı verilməmişdir.

CPM-in 176-cı maddəsinə əsasən, cinayət prosesini həyata keçirən orqan sübutların əldə edilməsinə mane olan halları müəyyən etdikdə prosesual hərəkətlərin aparılması üçün **digər məcburiyyət tədbirləri tətbiq edə bilər.** Burada söhbət məhz digər prosesual məcburiyyət tədbirlərindən gedir.

Cinayət-prosessual qanunvericilik digər prosesual məcburiyyət tədbirlərindən yalnız məcburi gətirilmənin (CPM-in 178-ci mad), məhkəmə-psixiatriya və məhkəmə-tibb ekspertizasının aparılması üçün şübhəli, təqsirləndirilən və ya psixi vəziyyətinə görə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilə bilməyən şəxsin tibb müəssisəsinə yerləşdirilməsinin (CPM-in 444.1.4-cü mad), şəxsin ekspertizadan keçirilməsi və ya tibb müəssisəsinə yerləşdirilməsi üçün onun tibb müəssisəsinə çatdırılmasının (CPM-in 444.2.1-ci mad) və təhqiqat üçün nümunələrin götürülməsinin (CPM-in 444.2.2-ci maddəsi) adını çəkmişdir. Lakin CPM-in 176-cı maddəsinin mənasına görə, **sübutların əldə edilməsinə** (başqa sözlə, istintaq və prosesual hərəkətlərin keçirilməsinə) **maneələr olduqda** cinayət prosesini həyata keçirən orqan başqa məcburi xarakterli tədbirlər də görə bilər (məsələn, təqsirləndirilən (şübhəli) şəxsin məcburi olaraq tanınmaya təqdim edilməsi, ifadənin yerində yoxlanması üçün gətirilməsi, məhkəmə zalında qaydanı pozan şəxslərə CPM-in 310.6-cı maddəsində göstərilən məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsi və s.).

Təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və məhkəmədən başqa prosesual məcburiyyət tədbirlərini **istintaq şöbəsinin rəisi və istintaq qrupunun rəhbəri** (müstəntiqin səlahiyyətlərini həyata keçirərkən) də tətbiq edə bilərlər. Lakin CPM-in 444.1.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş prosesual məcburiyyət tədbiri **yalnız məhkəmənin qərarı** ilə tətbiq edilir. CPM-in 444.2-ci maddədə sadalanmış tədbirlərin tətbiqinə şəxs razı olmadıqda,

həmin tədbirlər də məcburi qaydada yalnız məhkəmə qərarı ilə tətbiq edilə bilər.

Cinayət-prosessual qanunvericilikdə prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tam siyahısı verilməyə də, onların tətbiqi üçün aşağıdakı **ümumi şərtlərə** mütləq riayət edilməlidir: 1) hər bir prosesual məcburiyyət tədbiri yalnız cinayət mühakimə icraatı gedişində bu və ya başqa sübutun əldə edilməsi üçün mövcud olan maneəni aradan qaldırmaq məqsədi ilə tətbiq edilir; 2) prosesual məcburiyyət tədbirləri yalnız cinayət-prosessual qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş şəxslər barəsində, həmin qanunvericiliyin müəyyən etdiyi qaydada və hallarda tətbiq edilə bilər; 3) prosesual məcburiyyət tədbirlərinin qanuniliyi və əsaslılığı cinayət-prosessual vasitələrlə (yuxarı vəzifəli şəxsə və ya məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə şikayət verilməsi və s.) təmin edilməlidir.

İstintaq hərəkətlərinin məcburi aparılması hüququ.

Azərbaycan Respublikasının CPM-in 177-ci maddəsinə əsasən cinayət prosesini həyata keçirən orqan istintaqın normal gedişini təmin etmək üçün istintaq hərəkətini məcburi apara bilər, onun iştirakçılarının bu hərəkətin başlanmasını gözləmələri və onun aparıldığı yeri tərk etməmələri üçün tədbirlər görə bilər.

İstintaq hərəkətinin aparılmasına müvafiq **şəxs tərəfindən icazə verilmədiyi** və onun məcburi aparılması üçün məhkəmənin qərarı tələb olunduğu halda, müstəntiqin əsaslandırılmış vəsatəti ilə razı olan ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror məhkəməyə təqdimatla müraciət edir.

Aşağıdakı istintaq hərəkətlərinin məcburi aparılması üçün bir qayda olaraq, məhkəmə qərarının alınması tələb olunur:

1) yaşayış yerinə, xidməti və ya istehsalat binalarına baxış, axtarış, götürmə və digər istintaq hərəkətlərinin aparılması;

2) tutulmuş və ya həbs edilmiş şəxsdən başqa, şəxsin iradəsinə zidd olaraq onun şəxsi müayinəsi;

3) əmlak üzərinə həbs qoyulması;

4) poçt, teleqraf və digər göndərişlərin üzərinə həbs qoyulması;

5) telefon və digər qurğularla aparılan danışıqların, rabitə və digər texniki vasitələrlə ötürülən məlumatların ələ keçirilməsi;

6) maliyyə əməliyyatları, bank hesablarının vəziyyəti və vergilərin ödənilməsi barədə məlumatlar daxil olmaqla, şəxsi, ailə, dövlət, kommersiya və ya peşə sirrini təşkil edən məlumatların ələ keçirilməsi;

7) meyitin qəbirdən çıxarılması (eksqumasiya).

Baxış, axtarış və götürmə istisna edilməklə yaşayış yerində, xidməti və istehsalat binalarında digər istintaq hərəkətləri, habelə bu Məcəllənin 177.3.6 və 177.3.7-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətləri yalnız məhkəmənin qərarı əsasında aparıla bilər. Müstəntiq müvafiq məhkəmə qərarı olmadan öz qərarı əsasında aşağıdakı istintaq hərəkətlərini məcburi apara bilər:

1) yaşayış yerindən, xidməti və ya istehsalat binalarında baxış, axtarış və ya götürmə aparılması CP Məcəllənin 243.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar və hallar olduqda;

2) şəxsi müayinə aparılması – CP Məcəllənin 238.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda;

3) əmlak üzərinə həbs qoyulması – CP Məcəllənin 249.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda;

4) poçt, teleqraf və digər göndərişlərin üzərinə həbs qoyulması, habelə telefon və digər qurğularla aparılan danışıqların, rabitə və digər texniki vasitələrlə ötürülən məlumatların ələ keçirilməsi – şəxsiyyət və ya dövlət hakimiyyət əleyhinə olan ağır və ya xüsusilə ağır cinayətlər üzrə sübutların müəyyən edilməsi üçün təxirə salına bilməyən hallar yarandıqda.

CPM-nin 177.3.1–177.3.5-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətləri təxirə salına bilməyən hallarda müstəntiqin əsaslandırılmış qərarı ilə aparılmışdırsa, müstəntiq CPM-nin 443.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş vəzifələri yerinə yetirməlidir.

Yaşayış, xidməti və ya istehsalat yerində müvafiq olaraq yaşayan, işləyən və ya həmin yerin sahibi olan şəxsin dəvəti, yaxud onun icazəsi ilə müstəntiq tərəfindən CPM-nin 177.3.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətlərinin aparılması üçün məhkəmə qərarının alınması tələb edilmir.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqan sübutların vaxtında və tam toplanması, iş üzrə əhəmiyyət kəsb edən bütün halların aydınlaşdırılması üçün istintaq və prosesual hərəkətləri **ardıcılıqla** həyata keçirməlidir. Təcrübədə bu müqəşədə nail olmaq üçün istintaq hərəkətləri **məcburi** (yəni ayrı-ayrı şəxslərin və təşkilatların istəyindən asılı olmayaraq) aparıla bilər. Bundan başqa, istintaq hərəkətinin həyata keçirilməsində proses iştirakçılarının normal iştirakını təmin etmək üçün onların barəsində məcburi xarakterli tədbirlər tətbiq edilə bilər, çünki bunsuz həmin istintaq hərəkətlərinin aparılması çətinləşir, bəzən isə mümkünsüz olur (məşələn, hər hansı binaya və ya yaşayış yerinə baxış və orada axtarış keçirilən zaman). Belə tədbirlər həmin həmin hərəkətin keçirildiyi yerdə qayda yaradılmasına, iştirakı zəruri olan şəxslərin orada olmasını təmin etməyə, habelə orada ola biləcək sübut xarakterli izlərin və müxtəlif əmlakın qorunmasına yönəlmiş olur. Həmin məcburi xarakterli tədbirləri cinayət prosesini həyata keçirən orqanın göstərişi ilə **təhqiqat orqanının əməkdaşları** (daha çox, polis əməkdaşları) təmin edə bilərlər.

CPM-in şərh edilən maddəsi **məcburi həyata keçirilən istintaq hərəkətlərinin dairəsini** müəyyən etmişdir. Həmin hərəkətləri **iki qrupa** bölmək olar: 1) yalnız məhkəmənin qərarı əsasında məcburi həyata

keçirilən istintaq hərəkətləri 2) bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında, təxirəsalınmaz halarda isə həm də müstətiqin qərarı əsasında məcburi həyata keçirilən istintaq hərəkətləri.

Birinci qrupa aiddir: 1) maliyyə əməliyyatları, bank hesablarının vəziyyəti və vergilərin ödənilməsi barədə məlumatlar daxil olmaqla, şəxsi, ailə, dövlət, kommersiya və ya peşə sirrini təşkil edən məlumatların ələ keçirilməsi (CPM-in 177.3.6-cı maddəsi); 2) meyitin qəbirdən çıxarılması (eksqumaiya) (CPM-in 177.3-cü maddəsi); 3) baxış, axtarış və götürmə istisna edilməklə yaşayış yerində, xidməti və ya istehsalat binalarında digər istintaq hərəkətləri (məsələn, həmin yerlərdə olan əmlak üzərinə həbs qoyulması, orada istintaq eksperimenti keçirilməsi, ifadələrin yerində yoxlanması və s.) (CPM-in 177.4-cü maddəsi). Qeyd olunan istintaq hərəkətlərinin məcburi keçirilməsi üçün mütləq **məhkəmənin müvafiq qərarı** olmalıdır.

İkinci qrupa (bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında, təxirəsalınmaz hallarda isə müstətiqin qərarı ilə məcburi həyata keçirilən istintaq hərəkətləri) isə CPM-in 177.3.1 – 177.3.5-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş istintaq hərəkətləri aiddir. Həmin istintaq hərəkətləri CPM-in 177.4-cü maddəsində sadalanmış təxirəsalınmaz hallarda məhkəmə qərarı olmadan müstətiqin öz əsaslandırılmış qərarı üzrə də məcburi həyata keçirilə bilər. Lakin bu halda da həmin istintaq hərəkətlərinin məcburi həyata keçirilməsinin qanuniliyi və əsaslılığı məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə tərəfindən yoxlanılmalıdır. Ona görə də həmin istintaq hərəkətlərini öz qərarı ilə məcburi həyata keçirmiş müstətiq CPM-in 443.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş vəzifələri mütləq yerinə yetirməlidir.

CPM-in 177.4-cü maddəsinə əsasən, yaşayış yerində, xidməti və ya istehsalat binalarında **yalnız baxış, axtarış və götürmə** təxirəsalınmaz

hallarda müstəntiqin öz qərarı əsasında məcburi həyata keçirilə bilər. Yaşayış yerində, xidməti və ya istehsalat binalarında istənilən başqa istintaq və ya prosessual hərəkətlər **yalnız məhkəmə qərarı əsasında** məcburi keçirilə bilər. Ona görə də müstəntiq təxirəsalınmaz halların olub-olmamasından asılı olmayaraq məhkəmə qərarı olmadan həmin yerlərdə və binalarda başqa istintaq və prosessual hərəkətləri məcburi keçirdikdə, bu, qeyd-şərtsiz olaraq **qanunsuz** hesab ediləcəkdir. Yaşayış yerində, xidməti və ya istehsalat binalarında **digər istintaq və ya prosessual hərəkətlər** dedikdə, orada olan əmlakın siyahıya alınması və onun üzərinə həbs qoyulması, həmin yerlərdə və binalarda istintaq eksperimenti, ifadələrin yerində yoxlanması, tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi və s. başa düşülməlidir.

CPM-in şərh olunan maddəsində istintaq hərəkətlərinin **məcburi** həyata keçirilməsi üçün məhkəmə qərarının alınmasından (onların bəziləri üçün isə təxirəsalınmaz hallarda müstəntiqin əsaslandırılmış qərarının çıxarılmasından) danışılır. Lakin təhlil olunan normada sadalanmış hərəkətlərin bəziləri hüquqlarına və qanuni mənafələrinə toxunulan şəxslərin **razılığı ilə** məhkəmə qərarı olmadan da keçirilə bilər. Həmin istintaq hərəkətləri **şəxsi müayinə** (CPM-in 177.3.2-ci maddəsi) və **yaşayış yerlərində, xidməti və ya istehsalat binalarında keçirilən baxış, axtarış, götürmə və başqa istintaq və ya prosessual hərəkətlərdir**. Belə hərəkətlər şəxsin **öz icazəsi (razılığı) ilə** və ya **dəvəti** ilə həyata keçirildikdə heç bir məhkəmə qərarına ehtiyac olmayacaqdır. Həmin **icazə** (razılıq) şəxsi müayinə zamanı müayinə ediləcək **şəxsin özü** (fəaliyyət qabiliyyətsiz və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətli olduqda **qanuni nümayəndəsi**) tərəfindən, istintaq hərəkəti yaşayış yerində, xidməti və ya istehsalat

3.1. cinayət prosesində məcburi gətirilmənin anlayışı və tətbiqi.

Məcburi gətirilmə şəxsin cinayət prosesi aparan orqana məcburi çatdırılmasından, habelə istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərin aparılmasında onun iştirakının məcburi təmin edilməsindən ibarətdir (CPM-nin 178-ci mad).

Məcburi gətirilmə cinayət prosesində ***iştirak edən*** və cinayət prosesini həyata keçirən orqana ***çağırılan şəxsə*** aşağıdakı yalnız aşağıdakı hallarda tətbiq edilə bilər:

1. cinayət prosesini həyata keçirən orqanın məcburi çağırışlarına üzürlü səbəblər olmadan gəlmədikdə;
2. cinayət prosesini həyata keçirən orqanın çağırışlarını almaqdan boyun qaçırdıqda;
3. cinayət prosesini həyata keçirən orqandan gizləndikdə;
4. daimi yaşayış yeri olmadıqda.

Məcburi gətirilmə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın əsaslandırılmış qərarı və ya cinayət prosesi iştirakçılarının vəsatəti ilə məhkəməni qərarı əsasında həyata keçirilir.

Məcburi gətirilmə barədə qərar təhqiqat orqanı və ya qanunla üzərinə bu vəzifə qoyulmuş digər orqan tərəfindən icra olunur.

NƏTİCƏ

Cinayət mühakimə icraatında şəxsiyyətin toxunulmazlığı (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci mad) təminatlarından biri və vətəndaşı həbsə almaq üçün məhkəmə qərarının və prokurorun təqdimatının tələb edilməsidir. Azərbaycan Respublikası CPM-nin 162-ci maddəsi tələb edir ki, qanunsuz olaraq həbsdə saxlanılan hər bir şəxs dərhal azad edilsin.

İstintaq zamanı qətimkan tədbiri kimi həbsdə saxlama qanunla müəyyən edilmiş müddətdən artıq davam edə bilməz. İstintaqı başa çatdırmaq imkanı olmadığı hallarda və qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi üçün əsas olmadıqda bu müddət müəyyən olunmuş prosessual qaydada artırıla bilər.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs onun müdafiəçisi və ya qanuni nümayəndəsi, cinayət prosesinin digər maraqlı iştirakçıları cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qətimkan tədbirinin seçilməsi və ya dəyişdirilməsi barədə qərarından ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, yaxud məhkəməyə şikayət edə bilərlər.

Məhkəməyədək icraat zamanı hallar istisna olmaqla, qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə məhkəmə qərarından apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilə bilməz.